

Ярослав Калакура (Київ)

До 70-річчя доктора історичних наук, професора М.Юрія

11 січня 2021 р. виповнилося 70 років від дня народження знаного українського історика, політолога, етнолога й культуролога, доктора історичних наук, професора Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, заслуженого діяча науки і техніки України Михайла Федоровича Юрія. Він відомий насамперед своїми ґрунтовними міждисциплінарними дослідженнями людиноцентричного спрямування, численними науковими працями з цивілізаційної історії України, методології історичного пізнання, історії культури, політології, антропології тощо. Особисто знаю, спілкуюся і співпрацюю з ним понад чверть століття й кожного разу відкриваю для себе нові його грані, риси, інтереси, захоплення. У нас спільна альма-матер, подібний життєвий шлях, багато у чому збігаються погляди на сенс життя та цінності. Особливо здружилися за останнє двадцятиріччя, працюючи в колективі з іншими науковцями над інноваційним науковим проектом із цивілізаційної історії, культури, ментальності України, її антропологічного коду. Усе це і спонукає мене написати це слово про ювіляра та в такий спосіб привітати його від усіх українських істориків і гуманітаристів.

Народився Михайло Федорович у с. Шишківці Новоселицького р-ну на Буковині, у селянській родині. Батьки з дитинства прищепили йому любов до всього українського – до рідної землі, мови, праці, інтерес до знань, християнські цінності, повагу до старших людей, сформували мрію й заклали фундамент його життєвого кредо: вдивлятися у себе, пізнавати світ і творити світ власний. Із легкої руки шкільного історика вже в 5-му класі зацікавився історією, причому цей інтерес постійно зростає. Успішно закінчивши в 1967 р. Новоселицьку середню школу №1, рік працював у місцевому колгоспі, а відтак поступив на вечірнє відділення історичного факультету Чернівецького державного університету. У 1968 р. був призваний на військову службу, після демобілізації продовжив навчання, поєднуючи його з роботою лаборанта, а згодом учителя історії у Чернівецькій СШ №36. Уже з молодших курсів університету захопився науковою роботою з історичного краєзнавства, і це захоплення набрало нового змісту після отримання в 1976 р. диплома історика і переходу на викладацьку роботу у Чернівецькому торгівельно-економічному інституті Київського національного торгівельно-економічного університету, де здолав шлях від лаборанта, старшого викладача, доцента до професора. 27 років очолював тут кафедру соціально-гуманітарних наук, тісно співпрацюючи водночас з істориками, політологами та філософами Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, а з осені 2020 р. він – штатний професор цього вишу.

Із 1978 по 1989 рр. М.Ф.Юрій навчався у заочній аспірантурі, а відтак у докторантурі Московського історико-архівного інституту, де пройшов добру школу науково-дослідної роботи. Тут він познайомився з багатьма авторитетними вченими, працював у центральних архівах та бібліотеках, а його вчителями й наставниками були такі відомі на той історика, як Юрій Миколайович Афанасьєв, Микола Петрович Єрошкін, Павло Васильович Волобуєв та ін. У 1982 р. він успішно захистив кандидатську дисертацію «Центральний військово-промисловий комітет в період Першої світової війни», а в 1990 р. – докторську «Буржуазні військово-громадські організації в період Першої світової війни». У 1992 р. Михайлові Федоровичу присвоєно звання професора, а в 1998 р. його обрано академіком АН вищої школи України.

Достатньо ознайомитися з бібліографією наукового доробку М.Ф.Юрія, який включає понад 360 праць, у тому числі 38 індивідуальних та колективних монографій, 17 підручників і навчальних посібників із різних галузей гуманітаристики, сотні статей, щоб пересвідчитись, наскільки широкі, багатопланові й новаторські його наукові зацікавлення. Пріоритетне місце у проблематиці дослідницької діяльності посідає теорія, методологія та історіософія історії,

цивілізаційний контекст історії України, проблеми соціальної, політичної культури, антропології, духовності, ментальностей тощо.

Доречно зазначити, що з проголошенням незалежності України Михайло Федорович самокритично переглянув світоглядні орієнтири й методологічні засади своїх досліджень радянської доби, дистанціювався від марксистської схоластики щодо «класової боротьби як рушійної сили розвитку історії», «закономірностей соціалістичної революції» і «встановлення диктатури пролетаріату», усвідомлюючи, що ця теорія, особливо в її сталінській інтерпретації, слугувала ідеологічним виправданням масових репресій та знищення мільйонів українців. Історик активно долучився до поглибленого засвоєння національних традицій вітчизняної історіографії в контексті осмислення її гуманістичних цінностей та осягнення надбань західноєвропейських дослідницьких практик. Він став одним із фундаторів в українській історіографії цивілізаційного трактування історичного процесу, з'ясування його переваг порівняно з формаційним, взаємообумовленості з соціокультурним та антропологічним поворотами гуманітаристики, утвердженням принципу людиноцентризму, розгортанням міждисциплінарних досліджень. Уже перші праці М.Ф.Юрія з історії України та української культури¹ засвідчили не тільки готовність автора до сприйняття, але й до утвердження нового бачення української історії з погляду людиноцентризму, сутності, змісту та ролі культури в цивілізаційному поступі людства, у розвитку, реформуванні й модернізації суспільства. Послідовно запроваджуючи в науковий обіг поняття «соціокультурний світ України», історик виходив із розуміння цілісності української цивілізації, в епіцентрі якої є надбання національної і світової культури, моральні цінності, котрі, своєю чергою, виступають основою національної та цивілізаційної ідентичності українства. Авторська інтерпретація українського світу вивела дослідника на осмислення його як продукту символічного універсуму й соціально-культурної реальності крізь призму їх взаємозалежності. Саме у цьому напрямі він трактує феномен атрибуції поняття «генеза» щодо таких об'єктів соціальної та психологічної теорії, як людина та культура, а поняття «цілісний» – до поняття «соціокультурний світ».

Знаковим рубежем і новим етапом наукових студій Михайла Федоровича стала його безпосередня, багато у чому ініціативна участь у задумі та реалізації великого наукового проекту «Цивілізаційна історія українського народу» і створення разом з Л.М.Алексієвцем, В.О.Балухом, Я.С.Калакурою, В.П.Коцуром, О.О.Рафальським, О.А.Удодом циклу праць, присвячених теорії, методології, історіографії та історіософії цивілізаційного пізнання історії України, формуванню української локально-регіональної цивілізації, її антропологічного коду, цивілізаційного виміру культури й ментальності українського народу². Сім книг цього циклу невдовзі будуть доповнені завершальною колективною монографією «Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність».

Вагомим виявився особистий внесок ювіляра у цей проект, особливо в теоретико-методологічне обґрунтування категоріального апарату дослідження українського соціокультурного світу, його антропологічного коду, у висвітлення сюжетів, які стосуються давньої та середньовічної історії України, місця й ролі міфологічного мислення, архетипів, релігії в культурній антропології, у трактування таких явищ, як візантизм, маніхейство, маргінальність, олігархізація влади тощо.

Науково-дослідницька діяльність М.Ф.Юрія тісно ув'язується з освітнім процесом, в якому реалізуються авторські новації. Оскромній увазі заслуговує його внесок у створення підручників і навчальних посібників із цілої низки гуманітарних дисциплін. Знайомлячись з

¹ Юрій М.Ф. Етногенез і ментальність українського народу. – К., 1998. – 267 с.; *Його ж.* Соціокультурний світ України. – К., 2003. – 700 с.; *Його ж.* Історія України: Навч. посіб. – К., 2004. – 252 с.

² Україна найдавшого часу – XVIII ст.: цивілізаційний контекст пізнання / М.Ф.Юрій, Л.М.Алексієвць, Я.С.Калакура, О.А.Удод. – Кн.1. – Тернопіль, 2012. – 700 с.; Україна XIX – початку XXI ст.: цивілізаційний контекст пізнання / М.Ф.Юрій, Л.М.Алексієвць, Я.С.Калакура, О.А.Удод. – Кн.2. – Тернопіль, 2012. – 696 с.; *Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф.* Українська культура: цивілізаційний вимір. – К., 2015. – 496 с.; *Калакура Я.С., Рафальський О.О., Юрій М.Ф.* Ментальний вимір української цивілізації. – К., 2017. – 570 с.; *Балух В.О., Коцур В.П., Юрій М.Ф.* Соціокультурний феномен ранньомодерних Європи та України. – Чернівці, 2019. – 692 с.; *Антропологічний код української культури і цивілізації: У 2-х кн.* / О.О.Рафальський (кер. авт. кол.), Я.С.Калакура, В.П.Коцур, М.Ф.Юрій. – К., 2020. – Кн.1. – 432 с.; Кн.2. – 536 с.

їхніми назвами³ (більше десяти з грифом Міністерства освіти і науки), може виникнути питання: як одна людина змогла підготувати таку їх кількість, до того ж із різних дисциплін, з історії, політології, соціології, антропології, релігієзнавства та ін.? У цьому й феномен ученого, його виняткова працьовитість, різнобічність та енциклопедизм. Він урахує специфіку університетської освіти, яка орієнтує викладача на певний універсіоналізм, адже йому здебільшого доводиться читати лекції з різних предметів, до того ж національні підручники почали видаватися лише після відновлення незалежності України. Знаю цю проблему зі власного досвіду й відстоюю такий принцип: професор, який викладає той чи інший предмет, повинен мати, як правило, свій авторський підручник, посібник чи лекційний курс для студентів.

Невипадково про Михайла Федоровича з повагою, дуже тепло відгукуються колеги по роботі, студенти та аспіранти – як про високопрофесійного й талановитого викладача, наставника. Він із великою повагою ставиться до студентів як до партнерів, допомагає їм розібратися у складних світоглядних і життєвих питаннях. Його лекції фахово орієнтовані, мають творчий характер, екстраполюються на аналіз сучасних політичних та соціокультурних процесів і, як наслідок, викликають зацікавленість молодих людей, прищеплюють їм інтерес до дослідницької діяльності, стимулюють критичне мислення, творчу думку.

Співпрацюючи та спілкуючись з ювіляром, не міг не помітити, наскільки це багатогранна, високоінтелектуальна, надзвичайно цікава, організована, навіть педантична людина. Його колеги кажуть, що він мало відпочиває, зате винятково багато, плідно працює як науковець і педагог. У вільний час Михайло Федорович пише художні твори (починав із графіки) й поезію. Його акварелі сповнені високою духовністю, любов'ю до природи та людей, випромінюють багато світла й тепла. Будучи романтиком за вдачею, він упродовж усього життя в пошуку, намагається глибше пізнати людей і зрозуміти загадковість навколишнього світу, закономірності його розвитку, залишаючись при цьому інтровертом, який прислухається до себе, до своїх відчуттів та інтуїції. Перебуваючи в 1993 р. в Індії, ювіляр засвоїв практику медитації, не оминув можливості відвідати Тибет і столицю Непалу Катманду, щоб потрапити на зустріч із Далай-ламою.

Утіхою та натхненням для Михайла Федоровича є три дочки (дві з них, як і батько, займаються науково-педагогічною діяльністю), зяті та четверо онуків. Окрім того, він не пориває зв'язків зі своїм рідним селом, де збереглися батьківська хата й сад, залюбки доглядає їх, працює на городі.

Науково-педагогічну та громадську діяльність М.Ф.Юрія оцінено на державному рівні. Він – відмінник народної освіти, нагороджений медаллю Ярослава Мудрого Академії наук вищої школи України, а в 2008 р. отримав високе звання заслуженого діяча науки й техніки України.

Підсумовуючи сказане, видається доцільним наголосити, що професор М.Ф.Юрій належить до знакових постатей у сучасній українській гуманітаристиці, його дослідження україноцентричні, їм притаманний міждисциплінарний характер, вони перебувають на межі багатьох галузей знань про людину, а їх автор по праву вважається одним із лідерів у дослідженні історії української цивілізації, соціокультурного світу українства, його антропології, архетипів та ментальності.

Свій ювілей Михайло Федоровим зустрічає в розквіті сил, сповнений оптимізму, нових наукових планів. Українські історики й культурологи, які знають його особисто або за працями, колеги по роботі, учні та друзі зичать йому подальшої праці на ниві історичної науки й виховання студентської молоді, міцного здоров'я, наснаги, творчого довголіття!

³ Юрій М.Ф. Основи політології. – К., 2003. – 340 с.; *Його ж.* Соціологія. – К., 2004. – 548 с.; *Його ж.* Соціологія культури. – К., 2006. – 302 с.; *Його ж.* Людина і світ. – К., 2006. – 460 с.; *Його ж.* Політологія. – К., 2006. – 416 с.; *Його ж.* Релігієзнавство. – К., 2006. – 408 с.; *Його ж.* Історія світової та вітчизняної культури. – К., 2007. – 455 с.; *Його ж.* Антропологія. – К., 2008. – 424 с.; *Його ж.* Політична антропологія / М.Ф.Юрій, В.І.Павлюк. – К., 2008. – 408 с.; *Його ж.* Історія України. – К., 2008. – 262 с. та ін.